

พระพุทธรูปไม้โบราณในกลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย
The Old Wooden Sculpture Buddha Images in Mun Basin Area
at Loei Province

ธีระวัฒน์ แสนคำ

อาจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

teerawattano@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณที่มีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จากการศึกษาพบว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหมันมีการพบพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณที่มีความสำคัญจำนวน 6 องค์ ซึ่งแยกลักษณะทางพุทธศิลป์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระมหากษัตริย์ และ 2) กลุ่มพระพุทธรูปไม้แกะสลักแบบพื้นบ้าน พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณสำคัญในลุ่มแม่น้ำหมันส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25

คำสำคัญ : พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณ, พุทธศิลป์, ลุ่มแม่น้ำหมัน

Abstract

This article aimed to study about survey and the history and Buddhist art of the old Wooden Sculpture Buddha images in Mun basin area at Amphoe Dan Sai, Loei Province. The study had found that in Mun basin area has 6 old Wooden Sculpture Buddha images which separates the history and characteristics of Buddhist art into 2 groups include 1) the group of Buddha image of Receiving Offerings, 2) the group of folk art Buddha image. The old Wooden Sculpture Buddha images in Mun basin area has Lan Xang art Buddha images assumed built around the Buddhist century 24-25.

Keywords : The old Wooden Sculpture Buddha images, Buddhist art, Mun basin area

ความนำ

พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันเกิดจากแม่น้ำหมันซึ่งเป็นแม่น้ำสายสั้นๆ และเป็นสาขาของแม่น้ำเหืองในเขตหุบเขาอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีต้นกำเนิดจากลำห้วยหมันใหญ่ที่มีต้นกำเนิดจากภูมิลอยและลำห้วยหมันน้อยที่มีต้นกำเนิดจากภูทับเบิก ซึ่งไหลมาบรรจบกันบริเวณ “ปากแบ่ง” ในเขตบ้านหมากแข้ง ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย แล้วไหลจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือผ่านพื้นที่ตำบลกกสะทอน ตำบลด่านซ้าย ตำบลนาหอ ตำบลนาดีและตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำเหืองที่บริเวณ “ปากหมัน” ในเขตบ้านปากหมัน

ตำบลปากหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย แม่น้ำหมันมีความยาวรวมทั้งสิ้นประมาณ 60 กิโลเมตร (เอกรินทร์ ฟ้าประชา และคณะ, 2559: 4-5)

พื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำหมันตอนกลางและตอนปลายที่มีที่ราบลุ่มแคบๆ อยู่ระหว่างแนวภูเขา แม้กลุ่มดินจะเป็นพวกดินเหนียว ดินร่วนเหนียวหรือดินเหนียวปนทรายแป้งและดินร่วนปนทรายที่เกิดจากวัสดุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำนํ้าดินลึก ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง (เอกรินทร์ ฟ้าประชา และคณะ, 2559: 11) แต่ก็พอจะใช้เป็นที่เพาะปลูกสำหรับยังชีพของชุมชนระดับหมู่บ้านได้ จึงทำให้บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันตอนกลางและตอนปลายปรากฏร่องรอยชุมชนโบราณระดับหมู่บ้านหลายแห่ง เช่น ชุมชนโบราณบ้านนาหอ บ้านนาฮี บ้านนาดี บ้านนาทองและบ้านปากหมัน เป็นต้น และยังเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองด่านซ้าย ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ที่มีอำนาจการปกครองครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำหมันทั้งหมดด้วย

ภายในหมู่บ้านที่มีหลักฐานการตั้งชุมชนมาอย่างยาวนานก็จะมีการสร้างวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานควบคู่กับชุมชนนั้นด้วย จึงพบว่าชุมชนที่มีความเก่าแก่อย่างเมืองด่านซ้าย บ้านนาหอ บ้านเก่า บ้านหนามแท่ง บ้านนาหมุ่นและบ้านนาดี ต่างก็มีวัดเป็นโบราณสถานที่บ่งบอกถึงความเก่าแก่ของชุมชน และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญที่เคารพสักการะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ทั้งยังมีพระพุทธรูปขนาดเล็กและโบราณวัตถุอื่นๆ ที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมแตกต่างกันไปตามฝีมือของคนในชุมชน ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่า มีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในลุ่มแม่น้ำหมัน ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ อันเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมท้องถิ่นให้พี่น้องชาวจังหวัดเลยและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดเลยต่อไป ทั้งยังสามารถใช้เป็นคู่มือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายได้อีกด้วย

พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในลุ่มแม่น้ำหมัน

พระพุทธรูปหรือที่คนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำหมันเรียกว่า “พระเจ้า” หรือ “หลวงพ่อ” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปสร้างขึ้นจากวัสดุหลายประเภท อาทิ ศิลา ไม้ โลหะ อิฐ ปูน ดินเผา เซรามิก เป็นต้น ตามความนิยมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ มารังสรรค์ให้เกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฝีมือช่าง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 2-6)

พระพุทธรูปไม้หรือ “พระเจ้าไม้” ในลุ่มแม่น้ำหมันที่เป็นพระพุทธรูปโบราณนั้นส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กและมีลักษณะพุทธศิลป์ที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับฝีมือและจินตนาการของช่าง ในอดีตนั้น ชายใดบรรพชาอุปสมบทแล้วหากต้องการลาสิกขาจะต้องแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาน้อย 1 องค์ เพื่อประดิษฐานไว้ในวัดแทนตัวเองที่จะลาสิกขาออกจากวัดไป (พระสำเนียง สิริภทฺโท, สัมภาษณ์) ดังนั้น พระพุทธรูปไม้จึงมีพุทธลักษณะที่แตกต่างกัน

และพบเป็นจำนวนมากตามโบสถ์ วิหารและศาลาการเปรียญในวัดต่างๆ ในชุมชนลุ่มแม่น้ำหมันที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน

ในการศึกษาเรื่อง “พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย” ในครั้งนี้ ได้มีการกำหนดขอบเขตและคุณสมบัติของพระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในลุ่มแม่น้ำหมันไว้ว่า ต้องเป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่มีข้อสันนิษฐานหรือมีข้อมูลระบุอายุการสร้างมากกว่า 80 ปีขึ้นไป อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ หรือมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งอยู่ภายในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย จากการสำรวจในครั้งนี้พบว่าในลุ่มแม่น้ำหมันมีพระพุทธรูปโบราณที่สร้างด้วยวัสดุไม้แกะสลักจำนวน 6 องค์ สามารถแยกเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะทางพุทธศิลป์ที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกันได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มพระพุทธรูปไม้แกะสลักทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิ

พระพุทธรูปไม้แกะสลักในกลุ่มพระพุทธรูปไม้แกะสลักทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิที่ผู้เขียนสำรวจพบและนำมาเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 2 องค์ ได้แก่

1. พระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดโพนชัย

พระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดโพนชัย เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันผิวพระวรกายชำรุดเป็นบางส่วน มีขนาดความสูงประมาณ 2 เมตร เดิมประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีพระประธานภายในวิหารหลวงวัดโพนชัย ปัจจุบันถูกอัญเชิญมาประดิษฐานภายในโบสถ์วัดโพนชัย บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคล, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 1 ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดโพนชัย

พระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดโพนชัย พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ มีการทรงเครื่องหลายส่วนของพระวรกาย เช่น พาทูร์ดี ทองพระกร ลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม เรียว พระขนงโค้งและตั้งขึ้นค่อนข้างมาก พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก พระรัศมีทรงเปลว แต่ส่วนปลายชำรุดหลุดหาย จีบสบงหน้านาง มีลายปั้นรักประดับ ตามแนวจีบผ้าหน้านางมีการปั้นลายดอกไม้รูป วงกลมประดับด้วยกระຈະສီเป็นแนวจนถึงชายสบง พระกรวางแนบกับพระองค์ ปลายพระหัตถ์จรดกับแนวชายจีวร ที่มีลักษณะพลิ้วไหวทางออกทั้งสองข้าง

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดโพนชัย เป็นพระพุทธรูป ศิลปะพื้นบ้าน ที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิในศิลปะรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระพุทธรูปไม้แกะสลักทรงเครื่องพุทธลักษณะเช่นนี้พบมากในเขตเมืองหลวงพระบางซึ่งเจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ มีความใกล้ชิดกับราชสำนักกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก (ศักดิ์ชาย สายสิงห์, 2556: 497-499) ขณะเดียวกันเมืองด่านซ้ายก็ตกเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของราชสำนักกรุงเทพมหานครหลัง พ.ศ. 2371 ในสถานะเมืองขึ้นหรือเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลก (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2554: 213-215) จึงทำให้สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปปางเปิดโลกองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25

2. พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร วัดโพนชัย

พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร วัดโพนชัย เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลัก เดิมมีร่องรอยลงรักปิดทอง ปัจจุบันมีการทาทับด้วยสีทอง มีขนาดความสูงประมาณ 2.25 เมตร เดิมประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีพระประธานภายในวิหารหลวงวัดโพนชัย ปัจจุบันถูกอัญเชิญมาประดิษฐานภายในโบสถ์วัดโพนชัย บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (พระปลัดยุรนนท์ สมุญโคโล, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2 ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร วัดโพนชัย

พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร วัดโพนชัย พุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างพระมหาจักรพรรดิ มีการทรงเครื่องหลายส่วนของพระวรกาย เช่น พาทูร์ดี ทองพระกร ลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระขนงโค้งและตั้งขึ้นค่อนข้างมาก พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก ขมวด

พระเกศาเล็กและถี่เหมือนหนามขนุน พระรัศมีเป็นรูปคล้ายดอกบัว จีบสบงหน้านาง มีลายปั้นรักประดับกระจกลีตามแนววัดประคดและจีบผ้าสบง พระหัตถ์ทั้งสองข้างยกขึ้นมาและหันฝ่าพระหัตถ์ไปด้านหน้าในระดับบั้นพระองค์

สำหรับพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร ถือว่าเป็นปางที่นิยมสร้างมากที่สุดปางหนึ่งในกลุ่มพระพุทธรูปล้านช้าง เนื่องจากว่าเป็นพุทธลักษณะของพระพุทธรูป “พระบาง” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญคู่กับราชอาณาจักรล้านช้างมาอย่างยาวนาน (ศักดิ์ชาย สายสิงห์, 2555: 37-38)

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร วัดโพธิ์ชัย เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน ที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิในศิลปะรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับพระพุทธรูปปางเปิดโลก แต่น่าจะสร้างขึ้นที่หลังพระพุทธรูปปางเปิดโลก สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรองค์นี้สร้างขึ้นประมาณช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25

กลุ่มที่ 2 กลุ่มพระพุทธรูปไม้แกะสลักแบบพื้นบ้าน

พระพุทธรูปไม้ในกลุ่มพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องที่ผู้เขียนสำรวจพบและนำมาเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 4 องค์ ได้แก่

1. พระพุทธรูปไม้ในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง

พระพุทธรูปไม้ในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 34 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 1.22 เมตร ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย (พระครูสุกิจสารวิมล, สัมภาษณ์)

พระพุทธรูปไม้ในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระกรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงสี่เหลี่ยมชะลูดขึ้นบรรจบกัน พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก ปลายสังฆาฏิจรดกับแนววัดประคด พระเพลาค่อนข้างเล็กไม่สมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน ส่วนฐานด้านบนมีการปิดทองล่องชาดเป็นรูปกลีบบัว ตรงกลางด้านหน้ามีการปิดทองแล้วขีดเป็นรูปบุคคล (เทวดา?) นั่งพับเพียบประนมมือ

ภาพที่ 3 ลักษณะพุทธศิลป์ส่วนองค์พระของพระพุทธรูปไม้ในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านหนามแท่ง

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระพุทธรูปไม้ในโบสถ์วัดศรีสะอาด บ้านนามแห่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25 และมีความเป็นไปได้ว่าจะได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากล้านนาหรือหลวงพระบางด้วย เนื่องจากการปิดทองแล้วขีดเขียนเป็นลวดลายนั้นเป็นที่นิยมใช้ในการตกแต่งงานศิลปกรรมต่างๆ ในเขตล้านนาก่อนที่จะส่งต่องานฝีมือช่างมายังเมืองหลวงพระบาง ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรมระหว่างกันค่อนข้างมาก

2. พระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียง

พระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียง เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทาทับผิวพระวรกายด้วยสีทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 22 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 84 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียง บ้านนาเวียงใหญ่ ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียงมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สง่าภูมิเป็นแผ่นกว้างปลายจรดกับแนวรัดประคด ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือฝ่าพระบาทขวา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน มีการลงรัก (สีดำ) ปิดทอง (สีทอง) และล่องชาด (สีแดง) ประดับสลับกันเป็นชั้น

ภาพที่ 4 ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียง

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียงเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25 นอกจากนี้ พระพุทธรูปไม้บนศาลาการเปรียญวัดโพธิ์ศรีนาเวียงยังเป็นพระพุทธรูปสำคัญของชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ มีลักษณะพิเศษคือแกะสลัก

จากส่วนกว้างของต้นไม้ซึ่งแตกต่างจากพระพุทธรูปไม้ทั่วไปที่จะแกะสลักตามแนวตั้งของต้นไม้ ในช่วงวันสงกรานต์จะมีการอัญเชิญลงมาสร้างน้ำเป็นประจําทุกปี และจะอัญเชิญมาเป็นพระประธานบนโต๊ะหมู่บูชาในช่วงที่เวลา มีการจัดงานภายในวัดโพธิ์ศรีนาเวียงด้วย (พระอธิการเอกสิทธิ์ มณีวิโส, สัมภาษณ์)

3. พระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณี

พระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณี เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางสมาธิ เดิมลงรักปิดทอง ปัจจุบันทองเก่าที่ปิดส่วนหนึ่งชำรุดและมีการปิดทองถวายเป็นพุทธรูปของชาวบ้านไปทั่วทั้งผิพระวรกาย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาการเปรียญวัดจอมมณี บ้านนาหม่อม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

สาเหตุที่พระพุทธรูปองค์นี้ได้ชื่อว่า “พระเสี่ยง” นั้น เนื่องจากพระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณีเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านนาหม่อมและละแวกใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ในช่วงวันสงกรานต์จะมีการอัญเชิญลงมาสร้างน้ำเป็นประจําทุกปี ชาวบ้านก็จะมาทำการอธิษฐานขอพรและทำการยกองค์พระพุทธรูปเพื่อทำการเสี่ยงทาย จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้มีชื่อว่า “พระเสี่ยง” นอกจากนี้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็จะทำการปิดทองถวายเป็นพุทธรูปชาก่อนอัญเชิญกลับมาประดิษฐานบนศาลาการเปรียญหลังเสร็จสิ้นการสร้างน้ำ ดังจะเห็นได้จากทองคำเปลวจำนวนมากที่ปิดอยู่ตามองค์พระ (พระอธิการสมคิด ชยาสุโก, สัมภาษณ์)

ภาพที่ 5 ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณี

พระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณี มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณยาว ขมวดพระเกศาหลุดหาย พระรัศมีทรงเปลวคล้ายพุ่มดอกบัว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นแผ่นกว้างจรดกับแนวรัดประคด ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันอยู่เหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรงเอวชัน ด้านหน้าและด้านหลังราบเรียบเป็นหน้ากระดานส่วนด้านข้างมีบัวลูกแก้วอกไก่คั่นกลางสองชิ้น เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปพระเสี่ยง วัดจอมมณี เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงพุทธศตวรรษที่ 25

4. พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในโบสถ์วัดโพนชัย

พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในโบสถ์วัดโพนชัย เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลักปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 37 เซนติเมตร ความสูงรวมฐานประมาณ 1 เมตร ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์วัดโพนชัย บ้านเด่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในโบสถ์วัดโพนชัยมีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียว พระกรณยาว ไรพระศกประดับด้วยกระจกลี ขมวดพระเกศาเล็กและแหลม แต่ส่วนใหญ่หลุดหาย พระเศร้ามลาทำเป็นรูปกลีบบัวประดับกระจกลี พระรัศมีทรงกรวยสูง พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นแผ่นกว้างปลายตัดตรงประดับด้วยกระจกลี เช่นเดียวกับแนวรัดประคดและแนวขอบจีวรรอบพระอุระ ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระขาน

ขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานสูงทรง
เอวชั้น ส่วนบนแกะสลักเป็นรูปกลีบบัว 3 ชั้น บัวแต่ละกลีบจะมีการประดับกระจกลีตรงกลาง

ภาพที่ 6 ลักษณะพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในโบสถ์วัดโพนชัย

เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระพุทธรูปไม้ปางมารวิชัยในโบสถ์วัดโพนชัยเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลช่างพื้นบ้านล้านนา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวช่างล้านนาโดยเฉพาะช่างจากเมืองน่านได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำหมันเป็นอย่างมาก และการประดับกระจกในงานศิลปกรรมก็เป็นที่ยอมรับในเขตล้านนาซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพม่าอีกต่อหนึ่ง (สุภาพร นาคบัลลังก์ และสินีนานู สมบูรณ์อ่อน, 2555: 193) ซึ่งถือว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีการประดับตกแต่งที่แตกต่างจากพระพุทธรูปไม้องค์อื่นๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหมันมีการพบพระพุทธรูปปูนปั้นโบราณจำนวน 6 องค์ ซึ่งแยกประวัติความเป็นมาและลักษณะทางพุทธศิลป์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่อง จำนวน 2 องค์ พระพุทธรูปไม้แกะสลักทรงเครื่องที่มีขนาดใหญ่จะพบเฉพาะในวัดโพนชัยซึ่งเป็นวัดสำคัญประจำเมืองด่านซ้ายเท่านั้น ความเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นที่นิยมสร้างของกลุ่มเจ้าเมืองหรือชนชั้นผู้ปกครองก็เป็นได้ เพราะต้องใช้ช่างฝีมือและวัสดุค่อนข้างมีราคาสูงในการประดับตกแต่ง โดยภาพรวมพระพุทธรูปกลุ่มนี้น่าจะสร้างขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปรัตนโกสินทร์

2) กลุ่มพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง จำนวน 4 องค์ ซึ่งจะไม่มีการสร้างเครื่องทรงอย่างพระมหาจักรพรรดิประดับ จะมีพุทธลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปล้านช้างโดยทั่วไป แต่จะมีขนาดใหญ่และมีความสำคัญทางด้านพุทธศิลป์และสังคมวัฒนธรรมมากกว่าพระพุทธรูปไม้องค์อื่นๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัดเดียวกัน โดยภาพรวมพระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้เป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน น่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความขาดแคลนของเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางด้านโบราณคดีและความชัดเจนทางด้านศิลปกรรม ผลการวิเคราะห์ศึกษาของผู้เขียนที่ปรากฏในบทความนี้ จึงยังไม่ใช้เป็นข้อยุติทางวิชาการ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีต่อไป

นอกจากนี้ พระพุทธรูปไม้แกะสลักโบราณในกลุ่มแม่น้ำหมันยังมีความสำคัญในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็น “มรดกแห่งศรัทธา” การให้ความเคารพศรัทธาในฐานะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งควรที่จะได้รับการศึกษารวบรวมองค์ความรู้หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปสำคัญในกลุ่มแม่น้ำหมัน เพื่อต่อยอดขยายผลการศึกษาและบูรณาการโดยแปลงองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

References

- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2554). **เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้ โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูสุกิจสาโรจน์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2560).
- พระปลัดยุรพันธ์ สมมงคล (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2560).
- พระสำเนียง สิริภทโท (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (11 ตุลาคม 2559).
- พระอธิการสมคิด ขยาสุโก (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (11 ตุลาคม 2559).
- พระอธิการเอกสิทธิ์ มุนีวิโส (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธีระวัฒน์ แสนคำ (ผู้สัมภาษณ์). (20 มีนาคม 2560).
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบถัมม์ ลิม ศิลปะลาวและอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : มิวเซียมเพรส.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). **พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร..
- สุภาพร นาคบัลลังก์และสินีนานา สมบูรณ์เอก (บรรณาธิการ). (2555). **พุทธศิลป์ล้านนา: คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์**. เชียงใหม่: ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกรินทร์ พึ่งประชา และคณะ. (2559). **ลุ่มน้ำหมัน การจัดการโดยเครือข่ายทางสังคมเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน**. เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.